

TERMINIKASUTUSE PROBLEMAATILISUSEST *COVID-19* NÄITEL¹

MAI RAET

Annotsioon. Artikkel analüüsib *COVID-19* näitel sünonüümsete terminite varieeruvust, sama termini eri kirjakujuisid ning sellest ajendatud sõnavõtte meedias. Artikli eesmärk on välja selgitada peamised suundumused, mis puudutavad terminivariantide eelistusi, kasutustäpsust, aga ka õigekeelsusallikate soovitude järgimist. Terminikasutuse täpsuse uurimiseks võeti vaatluse alla nelja ministeeriumi kodulehel 2020. aastal avaldatud uudised ja artiklid. Kirjakujude eritlemisel kasutati eesti keele ühendkorpuse andmeid (ÜK 2023). Saadud tulemusi võrreldi 2023. aasta alguses 1454-lt eesti emakeelega kõnelejalt assotsiatsioonikatse käigus kogutud tekstiandmetega. Analüüs näitas, et ehkki ühe ja sama mõiste tähistamiseks tarvitatakse mitmeid variante, joonistuvad selgelt välja kasutuseelistused.

Võtmesõnad: COVID-19, terminoloogia, terminite variatiivsus, kirjakuju variantid, avalik sektor, eesti keel

1. Sissejuhatus

2023. aasta novembris avaldas Terviseamet aruande „COVID-19 pandeemia kirjeldav analüüs ja õppetunnid“ (Terviseamet 2023). Ühe õpetliku kogemusena tuuakse raportis välja mõistete ja kommunikatsiooni selguse vajalikkus: „Tuleb arvestada, et ootus kommunikatsiooniks on nii ekspertidele kui ka poliitikutele, kes vajavad kodanikega suhtlemiseks ühist keelt ja teadmist. Kommunikatsioonis on oluline mõistete selgus [---]. Nende mõistete erinevust tuleks ka elanikkonnale selgitada.“ (Terviseamet 2023: 88) Sellest avaldusest johtuvalt võtab sinne artikkel COVID-19 näitel vaatluse alla

¹ Uurimus on valminud osaliselt projekti „Uue aja sõnastik: grammatika ja keelepädevuse kirjeldamine integreeritud multifunktsionaalses leksikograafilises ressursis“ (PRG1978) toel.

terminikasutuse mitmetahulise probleemistiku, millega „ühise keele ja teadmise“ leidmisel ja „elanikkonnale selgitamisel“ võib silmitsi sattuda.

2020. aasta kevadel koroonapandeemia puhkedes täitus meedia-ruum peaaegu nagu üleöö suure hulga mittespetsialistidele tundmatute meditsiini- ja epidemioloogiterminitega. Tervisekriisiga seotud teemad puudutasid aga kõiki, mistõttu tekkis vajadus ka haigusest, selle tekkepõhjusest ja ennetusest rääkida ning võis juhtuda, et meditsiinitermeid kasutati oskuskeele seisukohast vaadatuna ebatäpselt või vales tähenduses, nt *haigus haigustekitaja* asemel.

Argikeelses erasuhtluses ei pruugi vabam ümberkäimine terminitega probleeme tekitada, laiemale avalikkusele suunatud ametlike tekstidega on aga olukord teine. Keeleseadus (2011) nõuab, et riigi ametiasutuste (nt ministeeriumide) dokumentide, sh veebilehtede ja teadaannete keelekasutus peab vastama eesti kirjakeele normile, et tagada ametliku keelekasutuse ühtlus ja selgus, lisaks peaks see olema eeskujuks teistele ehk soodustama keelekasutuse hea tava rakendamist (vt valitsuse määrus „Eesti kirjakeele normi kehtestamise kord“ § 1). Täpne terminikasutus, eriti tervisekriisi kontekstis, on nimetatud ühtluse ja selguse saavutamise seisukohalt seetõttu oluline eesmärk. Ühtlasi on kokkulepitud standardite järgimine, ka mikrotasandil ehk terminivalikus, üks viise, kuidas aidata kaasa desinformatsiooni tõkestamisele.

Ebajärjepidevat terminikasutust võib ühest küljest pidada hooletusveaks, teisalt aga võib see hoopiski viidata oskussõnade enda problemaatilisusele. Nii koroonahaiguse COVID-19 kui ka koroonaviiruse puhul on olnud selleks kitsaskohaks mõistet tähistavate terminite erinevate kirjakuju ja sünonüümide paljusus². Samatähenduslikkus ja mittestandardsete terminivariantide kasutamine võivad aga põhjustada mõistmisraskusi (Hendrikson 2018: 50). Eriti pandeemiaaegse infokorratuse ehk valeinfo leviku ja infodeemia (vt lähemalt nt Jacob jt 2023) kontekstis oli selline variatiivsus niisiis pigem üleüldist segadust suurendav kui vähendav asjaolu.

Lähtudes kahest eelnimetatud aspektist, st terminikujude mitmekesisusest ja võimalikest ebatäpsustest ning möödarääkimistest, mida võis selline ambivalentsus mitte ainult tavaliste keelekasutajate hulgas, vaid

² Kirjakuju all mõistetakse siinses artiklis termini ortograafilist varianti, nt *COVID-19* ja *covid-19*. Terminivariandi all peetakse silmas mingi termini sünonüümi, nt *COVID-19* ja *koroonahaigus*.

ka ametlikes teadaannetes põhjustada, on siinse artikli eesmärk koroonahaiguse ja -viiruse näitel selgitada, millised suundumused on selles terminoloogilises virvarris välja joonistunud. Selle eesmärgi täitmiseks otsitakse vastust järgmistele küsimustele: a) millised terminivariandid ja kirjakujud tõusid eri keelekasutuskeskkondades esiplaanile, b) kui täpselt vastavaid termineid kasutati ning c) kas järgiti autoriteetsete õigekeelsusallikate ja (keele)ekspertide soovitusi.

Artikli esimeses osas antakse ülevaade koroonahaigust ja -viirust tähistavate terminite variatiivsusest. Kesksete terminite ehk koroonaviirushaigust tähistava *COVID-19* ja koroonaviirust tähistava *SARS-CoV-2* määratlused tulevad käsitlusele artikli teises osas. Siin puudutatakse terminite selgitusi keeleportaalis Sõnaveeb, mis on käesoleva artikli raames õigekeelsusallika rollis. Seda seetõttu, et esiteks koondab portaal ühte kohta info paljudest sõnakogudest, sh oskussõnastikest ja terminibaasidest, ning teiseks on antud soovitus vaadata üleminekuajal (kuni uue õigekeelsussõnaraamatu ilmumiseni 2025. aastal) uusi sõnu, sõnatähendusi, rektisioone jms just Sõnaveebist (vt Langemets, Päll 2021). Artikli kolmandas osas süvenetakse spetsialistide (keeleteadlased, ametnikud) diskussiooni, mida eelmainitud terminid esile kutsusid. Need kaks osa on taustaks artikli praktilisele peatükile, kus otsitakse vastuseid eespool püstitatud uurimisküsimustele. Esimesena analüüsitakse koroonaterminite kasutuse täpsust, sh kirjakujuude varieerumist ametiasutuste teadaannetes. Pärast seda võetakse fookusesse koroonaterminite kirjakujuude ja sünonüümide esinemine eesti keele ühendkorpuses (ÜK 2023) ja assotsiatsioonikatse käigus keelejuhtidelt kogutud vastustes.

2. Kirjakujud, sünonüümid ja segadus

„Viirusekriisis on kasutusel nõnda mitu kuju, et silme eest läheb kirjuks,“ on koroonaviirust ja -haigust tähistavate terminikujuude rohkust kommenteerinud Ruth Mägi (2022) Tervise Arengu Instituudi meditsiiniterminoloogia kompetentsikeskusest. Selline situatsioon võib asjaolusid tarbetult komplitseerida, eriti kriisiolukorras, kus tõhus infovahetus on väga oluline. Lisaks raskendas pandeemia ajal asjade juba niigi keerulist seisu massiline valeinfo levik ja ühiskonnagruppide polariseerumine (Jacob jt 2023: 32).

Pandeemia erakorralised olud nõudsid ka uudseid sõnu, millega muutunud reaalsust kirjeldada. Kasutusele võeti mitmeid neologisme, mille

hulgast kõige tähelepanuväärsem on tervisekriisi keskmes olnud haiguse nimetus *COVID-19* (Salazar, Wild 2022: 12). *COVID-19* on neologism, mida kasutati esimest korda Maailma Terviseorganisatsiooni 11. veebruaril 2020 avaldatud raportis (WHO 2020). Keelend on akronüüm haiguse ingliskeelsest nimetusest *coronavirus disease* 'koroonaviiiruse haigus', 19 märgib haiguse avastamise aastat. Ühtlasi on akronüüm kooskõlas mõned aastad varem vastu võetud rahvusvahelise kokkuleppega (vt WHO 2015), mille järgi tuleb uusi nakkushaigusi nimetades vältida geograafilisi, etnilisi, kultuurilisi jms viiteid, mis võivad konkreetset kohta või inimgruppi stigmatiseerida (nt *Hispaania gripp*, *Jaapani entsefaliit*, *Lassa palavik* jmt).

Suurtähtlühendi ja arvu kombinatsioonina läks *COVID-19* üleilmsesse kasutusse, sh Eestis. See, kas eelistatakse lähtekeelset lühendit või tõlgitud sõnaühendist saadud eesti lühendit, sõltub kujunenud tavast (EKK 2020: 114). Mõni võõrkeelne akronüüm leksikaliseerub, eriti kui lühendit kasutatakse sageli ja see on ka sõnana hääldatav (nt *AIDS* → *aids*). *COVID-19* puhul võib selliseks näiteks pidada kirjakuju *covid*. Veelgi suupärasem ja ehk seetõttu ka levinum on *COVID-19* sünonüüm *koroona*, mis oli eesti keeles kasutusel juba enne pandeemiat (vt ka Mäearu 2020: 87). Koroona on mugandus inglise *corona*'st, mis on omakorda laen ladina *corōna*'st 'aupärg, kroon, pärg, vanik' ning see on jällegi vanakreeka laen κορώνη (*korōnē*) 'köver või painutatud ese; kroon'. Samasugune etümolooogia on sõnal *kroon* (EES), mis jõudis eesti keelde alamsaksa laenuna XVII sajandi alguses (Viikberg 2016).

Koroona haigust tekitavale viirusele andis Maailma Terviseorganisatsioon nimetuse *SARS-CoV-2*. See on nn kohversõna inglise nimisõna fraasist *severe acute respiratory syndrome coronavirus 2*, eesti keeles 'ägeda raskekujulise respiratoorse sündroomiga koroonaviiirus 2' (Terviseamet). Number 2 on nimes seetõttu, et uus viirus sarnaneb geneetiliselt varem juba tuntud koroonaviiirusega SARS-CoV, mis põhjustas 2002–2003 SARSi epideemia (vt ka Kuperjanov 2020: 5–8). Niisiis pole koroonaviiirus SARS-CoV-2 ainuke omasugune, ehkki argikeeles selle nimetust just niimoodi kasutatakse.

Milline sõnakuju saab termini staatuse ning millised on selle aksepteeritud sünonüümid ja kirjakujuvariandid, on võimupädeva institutsiooni (nt Eesti Keele Instituudi) otsustada (Hendrikson 2018: 18). See, et Maailma Terviseorganisatsioon kasutab suurtähelist kirjakuju *COVID-19* ning samal kujul on haigus leitav ka rahvusvahelisest haiguste

klassifikatsioonist (RHK-10) ja rahvusvahelisest teaduskirjandusest, ei välista tingimata alternatiivseid kirjakujusid. Maire Raadik (2021) on välja toonud kujud *Covid* ja *covid*, viimase eeskujuks on tema arvates võinud olla Soomes kasutatud variandid, nt *covid-19*, *covid-19-pandemia*. EKI ühendsõnastikus on *COVID-19* ainsa alternatiivkujuna antud meditsiinieeles käibiv *COVID*. Terminite ortograafilisi variante peab Tiiu Erelt (2007: 125) otstarbetuteks, kuna neil pole tema arvates semantilist ega stiililist funktsiooni ning seetõttu pole selline variatiivsus ökonoomne (*ibid.* 117–118).

COVID-19 kirjakujude kohta on tähelepanekuid tehtud mujalgi maailmas. Näiteks on Danica Salazar ja Kate Wild (2022) korpusandmete põhjal selgitanud, et USA-s eelistatakse suurtähelist akronüümi, Ühendkuningriigis aga esisuurtähelist kuju *Covid-19*. Rute Costa ja tema kolleegid (2022: 243) Portugalist on leidnud, et sagedasim kirjakuju on ülekaalukalt *covid-19*. Dudenis, Saksamaa mõjukaimas sõnaraamatus, on kirjakujude kohta märgitud, et variant *Covid-19* on üldkeelsem, läbivate suurtähtedega variant on tarvitusel peamiselt oskustekstides. Seda, missuguseid kirjakujusid kasutatakse Eestis kõige enam, käsitletakse punktis 4.2.

Kui liikuda kirjakujude juurest sünonüümide juurde, siis *COVID-19* levinuim sünonüüm on *koroona* (vt lähemalt punkt 4.2) ehk *koroonaviirus*-*haiguse* lühivariant, kus alles on jäetud vaid termini esikomponent, kasutades sõna *koroona* n-ö *pars pro toto* põhimõttel, s.o osa terviku asemel. Siin ongi ebatäpse terminikasutuse üks peapõhjusi: sama loogika järgi on lühendatud ka *koroonaviirus*. Seetõttu selgub termini sisuline tähendus – viirus või haigus – kontekstist. Nii on Peep Nemvaltsil (2020) õigus, kui ta väidab, et „kõikvõimalikus seoses kõneldakse pelgalt „koroonast“, ehkki haigusetekitaja SARS-CoV-2 on vaid üks viirus tervest pärgviiruste sugukonnast“.

Haiguse ja viiruse äravahetamise teiseks põhjuseks võib pidada ka kirjakujude liiga suurt sarnasust: koroonaviirushaigus *COVID-19* ja koroonaviirus *SARS-CoV-2* (Mägi 2021). Kirjeldatud situatsioon pole iseenesest midagi erakordset; analoogset segiajamist kohtab ka näiteks AIDSi (haigus) ja HIVi (viirus) puhul. Terminite (aga ka kirjakujude) variatiivsust on huvitav uurida, kuna see peegeldab, kuidas eri inimesed eri kontekstides erialaspetsiifilisi käsitusi kategoriseerivad (Fernández-Silva 2022: 435).

3. Koroonaviirushaiguse COVID-19 ja koroonaviiruse SARS-CoV-2 määratlustest

Pole liialdus öelda, et pandeemia tõi endaga kaasa terminoloogilise plahvatus. Üldkeelde sugenes hulgaliselt oskussõnu, mis said kiiresti laiema üldsuse igapäevase sõnavara osaks. See nähtus, täpsemalt determinoloogiseerumine ehk oskussõnade liikumine üldkeelde pole midagi koroonapandeemiale ainuomast, vaid on olnud tugev suundumus läbi XX sajandi, tingituna tehnika ja teaduse hoogsast arengust ning globaliseerumisest (Nová 2018: 387).

Järgnevalt võetakse vaatluse alla Sõnaveebis esitatud terminimääratlused ehk heidetakse pilk sellele, kuidas on leksikograafid käibel oleva variatiivsuse kokku kogunud ja tarvitajatele orienteerumiseks kuvanud. Sõnaveebis antud soovitusel on ka võrdlusaluseks tegeliku terminikasutuse uurimisel töö hilisemas osas.

3.1. Koroonaviirus

Sõnaveebi tähendusseletused on esitatud joonisel 1. Kuna Sõnaveeb näitab korraga infot mitmest allikast, on ühend- ja oskussõnastiku seletusi võimalik mugavalt omavahel võrrelda. Mõlemad allikad kirjeldavad viirust, mis põhjustab hingamisteede nakkust. Tasub märkida, et seletus ei puuduta ühte konkreetset koroonaviirust, nagu SARS-CoV või SARS-CoV-2, vaid koroonaviiruseid üldiselt. Ühendsõnastiku määratlust võib pidada täpsemaks selle poolest, et kitsendus „*Coronaviridae* sugukond“ on spetsiifilisem, võrreldes oskussõnastiku universaalsema piiritlemusega „rühm RNA-viirusi“, sest lisaks koroonaviirustele on RNA-viiruseid teisigi (nt togaviirused, gripiviirused, arenaviirused).

Põgusa kõrvalmärkusena väärrib mainimist, et Sõnaveebis puudub 2024. aasta märtsi seisuga artikkel SARS-CoV-2, samas on leitav lühend *HIV*, mis sarnaselt esimesega on konkreetset viirust märkiv akronüüm. Arvestades *SARS-CoV-2* küllaltki sagedast tekstides esinemist, võiks kaaluda selle lisamist sõnastikku, seda enam, et Sõnaveebis leidub artikleid märksa haruldasemate keelendite kohta, näiteks *molnupiraviir*³.

³ Suu kaudu võetav ravim, mis pärsib koroonahaigust põhjustava viiruse SARS-CoV-2 paljunemist organismis. <https://xn--sõnaveeb-10a.ee/search/unif/dlall/dsall/molnupiraviir/1>.

SARS-CoV-2 ja *molnupiraviiri* otsingutulemused suurimast ja esinduslikemast eesti keele korpusest, eesti keele ühendkorpusest (ÜK 2023), näitavad märkimisväärset sageduserinevust: *SARS-CoV-2* andis 8582 vastet, *molnupiraviir* vaid 106. Samas tasub arvestada, et molnupiraviir on erinevalt SARS-CoV-2-st uus sõnatüvi (nimi on inspireeritud Skandinaavia äikesejumala Thori vasara nimest Mjöltnir; vt Mole 2021), ja leksikograafilises mõttes seetõttu ilmselt huvipakkavam.

EKI ÜHENDSÕNASTIK 2023

et hingamisteede nakkusi põhjustav *Coronaviridae* sugukonda kuuluv viirus

Sünonüümid *koronaviirus*, *kroonviirus*, *pärgviirus*, *koronts* KÕNEKEELNE, UUS (2022)

OSKUSSÕNASTIKUD

Eesti viipekeele meditsiiniterminid

ID: 613101 22.08.2022

viroloogia, infectious particles

et rühm RNA-viirusi, mis põhjustavad inimestel hingamisteede infektsioonhaigusi EKIÜS-2021 - põhjal , 19598 - põhjal , vkm

Joonis 1. Koroonaviiruse definitsioonid Sõnaveebis (10.03.2024)

3.2. COVID-19

Sõnaveebi tähenduselutused on esitatud joonisel 2. Mõlemad määratlused osutavad SARS-CoV-2 põhjustatud haigusele ning loetlevad sümptomeid. Kui koroonaviiruse puhul võis täpsemaks lugeda ühend sõnastiku definitsiooni, on siinkohal täpsem oskussõnastiku oma. Ühend sõnastiku järgi on *COVID-19* haigus (võib-olla eeldatakse, et sõnastikukasutaja teab, et viirushaigused on nakkushaigused); oskussõnastik täpsustab, et tegu on tõepoolest nakkushaigusega.

Oskussõnastiku definitsiooni täpsusmäära suurendab ka see, et sümptomite loetelu ette on lisatud sõna *peamised*. See on konkreetsem, sest COVID-19 haigussümptomid ei piirdu üksnes köha, palaviku ja hingamisraskustega; haigustunnused on mittespetsiifilised, nende raskusaste võib olla erinev ning haigus võib kulgeda ka ilma sümptomiteta (Terviseamet). Kokkuvõttes on mõlemad seletused ammendavad ses mõttes, et sõnastikukasutajale saab selgeks: *COVID-19* tähistab haigust ja mitte viirust, nagu ka selle sünonüümid, eskätt *koroon*a.

et UUS (2020) koroonaviiruse SARS-CoV-2 põhjustatud haigus, mille sümptomid on köha, palavik ja hingamisraskused

Sünonüümid **koroonahaigus**, **koroon** UUS (2020), **koronts** KÕNEKEELNE, UUS (2022), **COVID**

OSKUSSÖNASTIKUD

Eesti viipekeele meditsiiniterminid

ID: 613089 22.08.2022

viroloogia, types of illness, infectious particles

et koroonaviiruse SARS-CoV-2 põhjustatud nakkushaigus, mille peamised sümptomid on köha, palavik ja hingamisraskused [COVID - põhjal](#), [vkm](#)

Joonis 2. COVID-19 definitsioonid Sõnaveebis (10.03.2024)

4. Ekspertide sõnavõttud meedias

Pandeemia alguses 2020. aasta kevadel jõudsid Eesti meediasse mitmed sõnavõttud, mis puudutasid koroonaterminite keelelist poolt. Neid diskussioone võib mõtteliselt pidada osaks laiemast kontekstist, mida on nimetatud 2020.–2022. aasta keelekriisiks (Klaas-Lang 2022; Vainik, Paulsen 2023). Selle keskmes oli debatt eesti keelekorralduspoliitika aktsepteeritava liberaalsusastme üle. Koroonaterminite mõttes tähendas see näiteks arutelu selle üle, kas ja kui korrektsed on tugevalt inglise keelest mõjutatud tõlkelaenud, mugandused jms võõrapärane keelematerjal, mida pandeemiast ja viirusest kõneledes kasutati. Tuleb aga märkida, et Eesti kontekstis pole sellistes aruteludes siiski midagi esmakordset. Juba varem, 2018. aastal, täheldas Ülle Sihver, et ingliskeelse termini või selle laenu kasutust hakatakse arutama alles siis, kui kasutajatele on eesti keelereeglite seisukohast sobimatu vorm juba omaseks saanud. Sihveri hinnangul toetab sellist tendentsi ka Euroopa Liidu dokumentide tõlkimise põhimõte, mis taotleb sihtkeelses tekstis kasutatud kirjakuju ja terminite võimalikult suurt sarnasust lähtekeele omadega. (Sihver 2018: 63–64) Ülal kirjeldatud olukorda võib seega pidada keskse ja koordineeritud terminiarenduse ebapiisavuse väljenduseks; sellele kitsaskohale on osutanud ka „Eesti keele arengukava 2021–2035“.

Koroonaterminite keelelise aspekti puhul võeti meedias vaatluse alla peaasjalikult *koroon* ja *koroon*- (nt *koroonaviirus*, *koroonatest*); keelendil oli nii pooldajaid kui ka kritiseerijaid. Laitjate leerist paistab kõige

eredamalt silma Valdar Parve (2020). Tema seisukoht terminikasutuse õigsuse ja korrektsuse suhtes on selge juba arvamuskirjasti pealkirjast „Koroona – nakkus emakeelde“. *Koroonat* iseloomustab ta järgmiselt: „Mis häda pärast tuua keelde kuningliku peakatte läänemeresoomelikule hääldusele võõras pseudoladinakeelne tõlge?“, lisades, et see „inglisekeelstab eesti keelt“, kuna „niisugune pseudovõõrsõnade istutamine eesti keelde risustab eesti keele geenivara“. Nii võib Parvet pidada keelelise purismi esindajaks, nagu seda on kirjeldanud Tiiu Erelt (2007: 60), ehkki on keeruline tõmmata piiri liialdatud võõrapärasuste vältimise ja emakeelsete väljendusvahendite populariseerimise vahele.

Teise mõttelise leeri moodustasid need, kes leidsid, et *koroona* on sobilik viirust tähistav variant. EKI väljaandes „Keelenõuanne soovitab 6“ näitab Sirje Mäearu (2020) varasematele allikatele tuginedes, et *koroona* on eesti keeles juba kanda kinnitanud sõnakuju. Sama meelt on EKI peakeelekorraldaja Peeter Päll (2020). Viidates meditsiiniterminoloogide varasemale otsusele ning juba 1976. aastal kirja pandud terminivormile (ENE 1976), ei näe Päll *koroonas* probleemi. Tema arvates võib terminivaidluse üheks põhjuseks pidada keelendi kujundlikkust: koroonaviirused on kaetud kelmega, millest eenduvad ogad meenutavad krooni või pärga (lad *corona* 'pärg, kroon'), selle analoogia tõttu on koroonaviirused oma nime saanudki.

Koroonaviiruse eestipärasemate terminivariantidena on pakutud *kroon-* ja *pärgviirust*. *Kroon*, nagu eespool mainitud, on päritolu poolest alamsaksa laen, mitte eesti põlistüvi, nagu seda on *pärg*. Küll aga on sõnad seotud semantiliselt: eesti murretes on sõnal *kroon* muu hulgas tähendus 'pärg, vanik' (EMS III, 15: 867). Nii *pärg* kui ka *kroon* on ühesilbilised sõnad ja ökonoomsuse huvides oleks neid võinud kolmesilbilisele *koroonale* eelistada küll – termini lühidus on seda olulisem, mida sagedamini seda kasutatakse (Erelt 2007: 291) –, ehkki *koroonagi* on iseenesest juba piisavalt lühike ja seetõttu suupärane.

Miks siis eelistati *koroonat krooni* või *pärja* asemel? Tiiu Erelt (2007: 222) on täheldanud, et meditsiiniakadeemilise kipubki laenama inglise keelest ladina- ja kreekatüvelisi termineid just inglise häälduse järgi. Ka ingliskeelsete terminite löövus ja lühidus on tema hinnangul laialdase leviku üheks põhjuseks (*ibid.*: 286). Samuti ei saa unustada asjaolu, et teaduses ja tehnikas on inglise keel *de facto* keel (Gordin 2015). Lisaks on mugand *koroona* eesti keeles eksisteerinud juba enne pandeemiat ning

seetõttu keelekasutajatele tuttav – inimestel on aga soodumus eelistada tuttavaid asju (Zajonc 1968). Viimaks võib spekuloida, et kuna tegu oli pandeemiaga, mis vajab niikuinii rahvusvahelist koostööd, saab tugevalt inglispäraselt uut sõnavara tõlgendada kui pragmaatilist lahendust, lihtsustamiseks suhtlust.

Kokkuvõtteks tuleb nentida, et nõnda ilmnebki ideaalse ja tegeliku terminikasutuse paratamatu erinevus. Isegi kui varasemale keeletraditsioonile tuginedes võiks eelistada nt *kroon-* või *pärgviiruse* terminivarianti, siis Pälli (2020) sõnadega: „Viirus ei ole aga oodanud aega, kui tema kirjakuju üle arutatakse. Ta on tulnud käibele ja teda on praegu ilmselt väga keeruline tõrjuda.“ Tõepoolest on keeruline proovida tõkestada selliste (võõr)sõnade levikut, mis laiatarbetekstides on juba kasutusele võetud (Marello 2020: 178). Kui üks termin on juba kas toorlaenu või mitme variandina käibel, peab uus termin olema eri sihtrühmadele sedavõrd veenev, et ei tekiks olukorda, mida Ülle Sihver (2028: 63) on nimetanud tegeliku terminikasutuse ja terminibaaside paralleelmaailmadeks.

5. Terminikasutus praktikas

Järgnevas osas keskendutakse terminikasutuse praktilisemale poolele ehk analüüsitakse koroonaviirust ja -haigust tähistavate terminite täpsusastet ministereeriumide kodulehtedel 2020. aastal ning *COVID-19* kirjajakude ja sõnonüümide variatiivsust korpuses ja spontaanses kirjalikus argisuhtluses.

5.1. *COVID-19* kasutus ministereeriumide kodulehtedel 2020. aastal

Termini *COVID-19* asjakohase kasutuse hindamiseks ametlikes tekstides võeti vaatluse alla nelja ministereerimi 2020. aastal ilmunud uudislood ja pressiteated (joonisel 3 on need koondatud ühise nimetaja *artiklid* alla), kokku analüüsiti 146 teadaannet. Neli vaadeldavat ministereeriumi olid Siseministereerium (Sise), Sotsiaalministereerium (Sots), Majandus- ja Kommunikatsiooniministereerium (Maj) ning Kultuuriministereerium (Kul).

Riigiasutuste dokumendid, k.a veebilehtedel ilmutavad teadaanded, peavad lähtuma eesti kirjakeele normist (Keeleseadus 2011). Seepärast on mõistetav, miks võivad kodanikud olla ministereeriumide tekstide suhtes nõudlikumad ja oodata suuremat täpsusastet. Samas ei saa riigiasutuste kodulehel avaldatud teadaandeid pidada oskuskeelseks ja hinnata neid

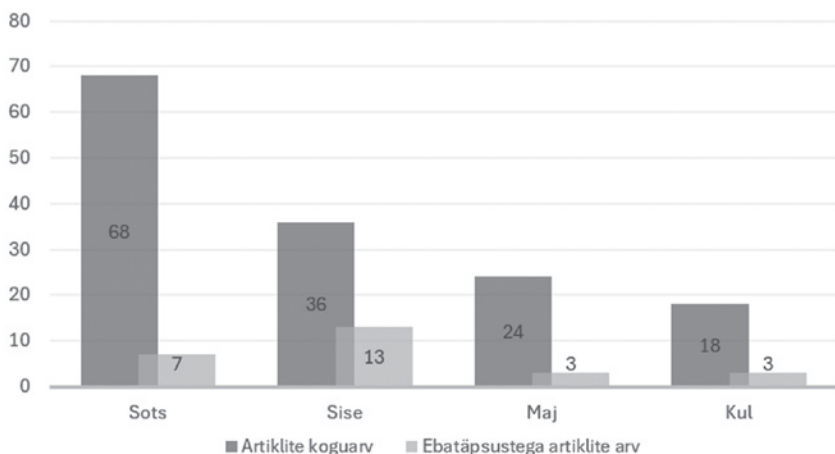
vastavate standardite järgi (Risberg, Langemets 2021: 920; Erelt 2007: 35). Siin avaldub taas oskus- ja üldkeele ambivalentne vahekord, mille paikapanek tõstatab nii teoreetilisi kui ka praktilisi küsimusi (Erelt 2007: 18). Seepärast on vajalik täpsustada, mida peetakse siinkohal asjakohaseks terminikasutuseks.

Selle artikli kontekstis mõistetakse terminikasutuse täpsuse all koroonaviiruse ja koroonaviirushaiguse COVID-19 selget eristamist ehk ministeeriumi veebilehel avaldatud kirjutis liigitati ebatäpsustega artiklite hulka, kui termineid oli kasutatud sisuliselt vales tähenduses (haigus on viirus või vastupidi). Seetõttu ei loetud täpseks selliseid väljendeid nagu „koroonaviiruse COVID-19 sümptomid“ või „COVID-19 näol on tegemist väga kiiresti leviva viirusega“ (mõlemad näited pärinevad Siseministeeriumi 2020. aasta teadaannetest). Selles mõttes toetub artikkel klassikalisele terminiteooriale, mis lähtub fikseeritud koodi põhimõttest, taotledes mõistete selgepiirilisemat eristust. Ehkki klassikaline terminoloogiateooria pigem taunib polüseemiat ja sünonüümiat, ei loetud siinse vaatluse raames ebatäpsuseks kontekstuaalset sünonüümiat, nt *koroon* nii haiguse kui ka viiruse tähistajana, kui kaastekstist oli aru saada, mida silmas peeti.

Artikkel lähtub eeldusest, et riigiasutuste teadaannetes on haiguse ja haigustekitaja terminoloogiline diferentseerimine oluline, kuna tegu oli äärmiselt tõsise situatsiooniga (pandeemia). Oludes, kus lisaks tervisekriisile tuleb toime tulla ka infokorratuse ja ühiskonna polariseerumisega, ei tohiks alahinnata keelekasutuse tähtsust võimalike arusaamatuste minimeerimisel. Tuleb aga mainida, et järgnev uuring üksnes tuvastab ebatäpse terminikasutuse kui mõistmisraskust suurendada võiva nähtuse, aga ei tee kindlaks, kas tegelikud mõistmisraskused tõepoolest ka aset leidsid.

Jooniselt 3 nähtub, et neljast ministeeriumist avaldas 2020. aastal kõige enam koroonaviirust ja -haigust puudutavaid artikleid Sotsiaalministeerium. Sellele vaatamata oli ebatäpsete artiklite osakaal teistega võrreldes kõige väiksem (ca 10%). Enim tuli ebapiisava täpsusastmega terminikasutust ette Siseministeeriumis, kus selliste artiklite osakaal oli suhteliselt suur – umbes kolmandik. Ülejäänud kahe ministeeriumi ebatäpsete artiklite osakaal oli mõõdukas, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumil ca 13% ning Kultuuriministeeriumil ca 17%.

Järgnevas on esitatud 2020. aasta aprillikuust iga ministeeriumi kohta üks näide, kus haigust COVID-19 ja haigust tekitavat viirust SARS-CoV-2 ei ole selgelt eristatud (vt näited 1–4, veakohad on alla joonitud).

Joonis 3. COVID-19 kasutamine nelja ministeeriumi kodulehel 2020. aastal

- (1) **Sise** (01.04.2020) Eriolukorra ajal on piiratud välismaalaste riiki sisenemine, et tõkestada COVID-19 viiruse levikut.⁴
- (2) **Kul** (09.04.2020) .. Euroopa Liidu kultuuriministrite kohtumisel, kus arutati viiruse COVID-19 kaasnevat mõju ..⁵
- (3) **Maj** (13.04.2020) .. et selgitada välja koroonaviiruse COVID-19 mõju Eesti ettevõtetele.⁶
- (4) **Sots** (23.04.2020) COVID-19 viirusest tuleneva haigus- ja hoolduslehtede suurema kasutuse ning ..⁷

Kirjakujude hulgast eelistasid kõik ministeeriumid suurtähtlühendit *COVID-19*, vaid mõnel üksikul korral kasutati alternatiivseid kirjalpilte: *Covid-19* (6 korda), *COVID 19* (3 korda) ja *COVID19* (1 kord). Sünonüümset terminivarianti *koroona* (vt tabel 1) näis ainsana eelistavat Kultuuriministeerium, kus märksõna *koroona* andis vaadeldaval perioodil 25 artiklivastet, *COVID-19* aga 18. Sotsiaalministeerium kasutas

⁴ <https://www.siseministeerium.ee/uudised/mart-helme-eesi-toidujulgeolek-ei-soltu-300-voortoolisest>.

⁵ <https://www.kul.ee/uudised/lukas-otsis-koos-euroopa-liidu-kultuuriministritega-lahendusi-kriisile>.

⁶ <https://www.mkm.ee/uudised/eki-majandusolukord-putsis-marsi-alguseni-suhteliselt-hea>.

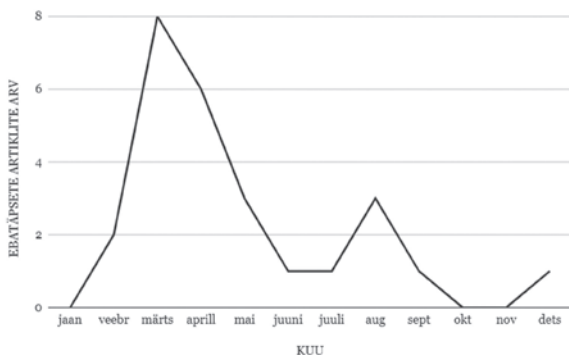
⁷ <https://www.sm.ee/uudised/valitsus-kinnitas-213-miljoni-euro-eraldamise-tervishoiu-erakorraliste-kulude-katmiseks>.

mõlemaid variante küllaltki võrdselt, Siseministeerium ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium eelistasid selgelt *covid*-variante *koroona*-variantidele⁸.

Tabel 1. Nelja ministeeriumi kodulehel 2020. a avaldatud teadaannete koguarv ning *covid*- ja *koroona*-variantidega artiklite arv

Ministeerium	Teadaannete arv	<i>covid</i> -variant	<i>koroona</i> -variant
Sots	177	68	61
Sise	283	36	9
Maj	227	24	7
Kul	325	18	25

Joonis 4 kajastab ebatäpsustega artiklite jagunemist ajateljel. Ehkki valim on väike, joonistub välja selge trend. Kõige rohkem ebatäpsusi esines 2020. aasta kevadel ehk vahetult pärast pandeemia puhkemist, kui veebruarist maini tuvastati kokku 19 ebatäpsustega teadaannet. Esinemisjuhtude sagedus tõusis eriti järsult märtsi alguses; see langeb kokku esimese koroonalaine algusega ja eriolukorra kehtestamisega (vt lähemalt Terviseamet 2023: 14–21). Ebatäpsuste arvu suurenemine, küll oluliselt vähem drastiline, on täheldatav 2020. aasta hilissuvel, kui nakatumiste arv uuesti kasvama hakkas (*ibid.*: 21).

Joonis 4. Terminoloogiliste ebatäpsustega artiklite jagunemine nelja ministeeriumi kodulehel 2020. a

⁸ *covid*-variant (sh kõik ortograafilised variandid), *koroona*-variant: selle all on mõeldud kõiki juhtumeid, kus vastavaid sõnu kasutati kas iseseisvalt või liitsõna osana.

5.2. COVID-19 kirjakujude ja sünonüümide variatiivsus korpusel ja spontaanses kirjalikus argisuhtluses

Terminite, sh nende ortograafiliste nüansside valik ja esinemissagedus korpusel on olulised indikaatorid keeleliste eelistuste mõistmisel. Kognitiivse suunitlusega korpuslingvistid seostavad keelendite kasutamise sagedust nende tähtsuse või kinnistumisega inimese mõttesüsteemis, lähtudes eeldusest, et keelendi esiletuleku sagedus peegeldab selle rolli ja kinnistumist kognitiivsetes protsessides või nendega seotud esitlusviisides. (Schmid 2010: 101–102)

5.2.1. Variatiivsus eesti keele ühendkorpusel

Koroonahaiguse COVID-19 kirjakujude ja sünonüümide esinemissageduste kindlakstegemiseks kasutati andmeid seni suurimast (ca 3,8 miljardit sõnet) ja žanriliselt mitmekesisemast eestikeelsete digitekstide kogust ehk eesti keele ühendkorpusel (ÜK 2023) päringusüsteemi Sketch Engine (Kilgarriif jt 2014) abil. Ühendkorpusel andmetel (vt tabel 2) nähtub, et kirjakuju *COVID-19* leiab võrreldes alternatiivsete variantidega märkimisväärselt suuremat kasutust. Võrreldes sageduselt järgmise kirjakujuvariandiga *Covid-19* esineb suurtähtlühend korpusel ligi kolm korda tihedamini. Edasi kahaneb sageduste jaotus märksa sujuvamalt.

Tabel 2. COVID-19 kirjakujude (lemmad) esinemissagedus (> 1000) ÜK 2023-s

Kirjakuju	Sagedus	Esinemus miljoni sõne kohta
COVID-19	74 378	19,65
Covid-19	28 522	7,54
Covid	6 752	1,78
COVID	4 967	1,31
covid	2 730	0,72
covid-19	1 287	0,34

Laiendades analüüsi koroonahaiguse muude sünonüümide ja nende kirjutamise viisidega, avaneb olukorrast veelgi terviklikum pilt. Tabelis 3 toodud info viitab, et kumulatiivselt on tekstides eelistatud *koroona*-osist sagedamini kui *covid*-osist. Seda kinnitab ka detailsem väljavõte korpusel: arvestamata suur- ja väiketähti, esinemist iseseisvana või liitsõna osana, on

koroona-lemmade esinemissagedus 352 231 (93,06 miljoni sõne kohta), samal ajal kui *covid*-lemmade puhul on vastav esildumus 131 969 (34,87 miljoni sõne kohta). See tähendab, et miljoni tekstisõna hulgas kasutatakse *koroona*-osist umbes 2,5 korda sagedamini kui *covid*-osist.

Tabel 3. Koroonaviirust ja koroonaviirushaigust tähistavate terminivariantide (lemmad) esinemissagedus (> 1000) ÜK 2023-s

Kirjakuju	Sagedus	Esinemus miljoni sõne kohta
koroonaviirus	134 989	35,67
COVID-19	74 378	19,65
koroona	57 738	15,26
Covid-19	28 522	7,54
SARS-CoV-2	7 741	2,05
Covid	6 752	1,78
COVID	4 967	1,31
covid	2 730	0,72
Corona	2 169	0,57
covid-19	1 287	0,34

5.2.2. Variatiivsus spontaanses kirjalikus argisuhtluses

Selgitamaks välja, milliseid kirjakujuisid tarvitavad tavalised keelekasutajad spontaanses kirjalikus suhtluses ja kas need sarnanevad korpusandmetega, kasutati 2023. aastal kogutud tekstiandmeid 1454-lt eesti emakeelega isikult vanuses 14–85 aastat. Tegu oli koroonaga seotud sõnaassotsiatsioonikatsega, mille käigus tuli keelejuhil reageerida esitatud stiimulsõnale esimesena pähe tuleva spontaanse vastusega. Esitades katseisikule näiteks stiimulsõna *viirus*, võis vastuseks olla *bakter*, *koroona*, *arvuti* jne. Katse oli veebipõhine ja selle tegemiseks kasutati LimeSurvey keskkonda. Katseisikutel paluti anda vastus 25 stiimulsõnale, mis kuvati igale osalejale erinevas järjekorras (detailsem katse kirjeldus Raet 2023: 77–79; vt ka Vainik 2021).

Käesoleva artikli seisukohast pakkus eelkõige huvi spontaanselt antud vastussõnade ortograafia. Spontaansed olid vastused selles mõttes, et lähteülesandes ei täpsustatud, mis kujul peab vastussõnu kirjutama ehk vastuseid anti just sellisel moel, kuidas iga osaleja ise õigeks pidas.

Tabelis 4 on kokkuvõte koroonahaiguse ja -viiruse kirjakujuvariantide sagedusjaotusest.

Tabel 4. Koroonaviirust ja koroonaviirushaigust tähistavad terminivariandid mitteformaalses kontekstis 2023. a (≥ 2)

Kirjakuju	Sagedus	Kirjakuju	Sagedus
koroona	717	corona	11
Koroona	376	Corona, Kovid	9
covid	263	Koroonaviirus	6
Covid	220	Covid19	5
koroonaviirus	22	kovid	4
Covid-19	15	COVID-19, covid-19	2

Sagedustabelist on selgelt näha *koroona* domineerimist (717), tunduvalt vähem esineb sama sõna varianti *Koroona* (376). Sellise kirjakuju ja teiste suure algustähega alternatiivide puhul tuleb arvestada, et mitte kõik vastajad ei eelista suure algustähega vormi *per se*, vaid mõned keelejuhid kirjutasid kõiki vastussõnu läbivalt suure algustähega. See võis tuleneda katseosalise isiklikust eelistusest, aga ka seadme (arvuti, telefoni, tahvli) vaikesätetest. Koroonahaigust tähistavatest *covid*-variantidest leidis enim kasutust läbivalt väiketäheline ja ilma arvuta variant *covid*, millele järgnes esisuurtäheline *Covid*.

6. Tulemused ja arutelu

Nelja ministeeriumi terminikasutustäpsuse analüüs tõi esile selge suundumuse: ebatäpsuste arv oli märgatavalt suurem aasta alguses, värskelt pärast pandeemia puhkemist. See pole üllatav, kuna uus olukord ja sellega seotud terminid olid paljudele veel tundmatud. Koroona-aasta edenedes paranes ka haiguse ja viiruse (korrektne) eristamine. Võimalik, et kogemuste ja teadmiste kasvades suurenes ka teadlikkus terminoloogilise diferentseerimise olulisusest ja/või töötati välja ühtsed juhised terminite kasutamiseks. Näiteks koroonahaigust tähistavat akronüümi kirjutasid kõik neli ministeeriumi ainult läbivate suurtähtedega ega kasutanud muid võimalikke kirjakujusid, nagu *Covid-19*, mis eesti keele ühendkorpuses (ÜK 2023) oli populaarsuselt teisel kohal olev kirjakujuvariant.

Ehkki ideaalis võiks kõikide riiklike ametiasutuste avaldatav info olla veatu, võib vaatluse põhjal hinnata terminikasutuse täpsust üldjoontes rahuldavaks, kui ehk välja arvata Siseministeerium, kus ebatäpsustega artikleid oli umbes kolmandik. Avaliku sektori korrektne ja järjepidev terminikasutus pole mitte üksnes eeskujuks teistele, vaid soodustab ka tõhusamat suhtlust ametnike ja kodanike vahel, aidates nõnda kaasa selgele ja läbipaistvale riigihaldusele.

Koroonahaiguse ja -viiruse tähistamiseks oli kasutusel mitmeid sünonüüme ja kirjakuju. Nii eesti keele ühendkorpuses (ÜK 2023) kui ka ministeeriumide teadaannetes (2020. a) oli sagedasim *covid*-variandi kirjakuju *COVID-19*. Et ametlikumat laadi tekstides kiputi üleüldiselt eelistama nimetatud vormi, ka Maailma Terviseorganisatsioon kasutas just sellist kirjapilti, siis pole tulemus üllatav. Korpuseuringus ei analüüsitud kirjakujude esinemist allkorpuste kaupa, ent tuleb arvestada, et umbes 45% korpusetekstidest moodustasid perioodikaväljaanded, blogide ja foorumite osakaal oli samas ligi poole väiksem, umbes 20%. Kuivõrd perioodikatekstid kipuvad olema hoolikama sõnavalikuga ja sageli ka redigeeritud, võib oletada, et formaalsema tooniga kirjakuju *COVID-19* leidis seetõttu rohkem tarvitust.

Assotsiatsioonikatse käigus kogutud spontaanselt antud vastuste hulgas leidis *covid*-variantidest enim kasutust läbivalt väiketäheleline *covid*. Argikeelele omast vabamat ja ökonoomsusele suunatud ümberkäimist keelematerjaliga illustreerib ka see, et suuremal osal juhtudest jäeti arv 19 ära. Arvuga akronüümi, mis oli eelistatuim kirjakuju nii korpuses kui ka ministeeriumide teadaannetes, sisuliselt ei kasutatudki – vaid kahel korral (!). Sellise tulemuse üks võimalikke põhjuseid võib seisneda andmekogumise meediumis: keeleandmeid koguti veebi vahendusel. Nimelt on võrgusuhtluse erijoontena välja toodud orienteeritust mugavusele ja kiirusele nagu ka üleüldist informaalsust, nt märgatavaid tüpograafilisi ja ortograafilisi kõrvalekaldeid normikirjakeelest (Thurlow, Brown 2003). Läbivate väiketähtede kasutamine on võrgusuhtluses väga tavapärane. David Crystal (2011: 64) on seda fenomeni nimetanud väiketähtede vaikimisi eelistamiseks (*lower-case default mentality*). Ühelt poolt aitab minuskelkiri vältida klaviatuuril tarbetuid lisaliigutusi. Teisalt tuleks arvesse võtta ehk ka seda, et võrgusuhtluses on läbivad suurtähed emotsionaalselt markeeritud (nn karjumine) ja nende kasutamist võidakse seetõttu pidada sobimatuks.

Võrreldes *covid-* ja *koroona*-variantide kasutamise sagedust, saab teha kaks suuremat üldistust. Esiteks viitavad andmed sellele, et nii korpusel kui ka spontaanses kirjalikus suhtluses eelistatakse eesti keelele omasemat, mugandatud *koroona*-osist võõrapärasele *covid*-osisele. Seda kinnitab ka üksikasjalikum korpuseväljavõte. Ministeeriumide tekstides võib aga täheldada pigem *covid*-variandi eelistust, mida saab tõlgendada kui püüdu olla formaalsem ja rahvusvahelisusele orienteeritud.

Teine üldistus, mida tabelis 3 esitatud andmete põhjal saab teha, puudutab tervisekriisi objekti. Pandeemia kontekstis ja tervisekriisi keskmel on Eestis eelistatud nimetada viirust, mitte selle põhjustatud haigust. Sarnaselt punktis 2.3 kirjeldatud ortograafiliste eelistustega on riigiti erinev ka see, kumba varianti – viirust või haigust – sagedamini kasutatakse. Näiteks Emmanuel Cartier ja kolleegid (2022) on välja selgitanud, et viiruse nimetamine oli populaarsem Hollandis ja Saksamaal, haiguse nimetamist eelistati Inglismaal ja Prantsusmaal.

Kõrvutades korpusandmeid spontaanses argisuhtluse omadega, siis üks märgatav erinevus nende vahel on *koroonaviiirus*. Kui korpusel on see sagedasim nn koroonaosõna, siis keelejuhtide tulemus on sellega võrreldes marginaalne. Nende eelistatuim variant on *koroona*, mida võib pidada põhitermini *koroonaviiirus* (aga ka *koroonaviirushaigus*) argiseks lühikujuks. Siin ilmnebki oskus- ja üldkeele üks erinevusi. Termin liikumisel oskuskeelest üldkeelde (determinologiseerimine) võivad selle vorm ja sisu muutuda. EKKs (2020: 551) tuuakse näide infarkti kohta: meditsiinis märgib infarkt elundi või selle osa kärbust vere juurdevoolu lakkamise tõttu, üldkeeles on see taandunud üksnes südameinfarktile.

Kõigist kolmest allikast (ministeeriumide teadaanded, ÜK 2023 ja ankeetküsitlus) kogutud andmed kinnitavad, et hoolimata mõne asjatundja soovist nimetada haigustekitajat *koroonaviiiruse* asemel *pärg-* või *kroonviiiruseks*, ei ole pakutud variandid aktiivses keelekasutuses juurdunud. Korpusandmete põhjal on *koroonaviiirus* eelistatuim variant, spontaanses argisuhtluses aga polüseemne *koroona*, mis olenevalt kontekstist võib tähistada nii haigust kui ka viirust. Lähtudes Sõnaveebis toodud määratlustest, võib *koroona* kasutamist viiruse tähistamiseks pidada eksitavaks. Nimelt on koroona „koroonaviiiruse SARS-CoV-2 põhjustatud haigus, mille sümptomid on köha, palavik ja hingamisraskused“ ja mille sünonüümidenäide on välja toodud *koroonahaigus* ja *COVID-19* (vt lähemalt punkt 3.2).

Teine sage nn koroonasõna variant, mida võib liigitada soovitusi mittejärgivaks, on ankeetvastuste hulgas sagedasti mainitud, aga ka korpusandmetes levinud *covid*. Samas, suurtähtlühend *COVID* on Sõnaveebis esitatud *COVID-19* täieõigusliku sünonüümina.

7. Kokkuvõtteks

5. mail 2023 kuulutas Maailma Terviseorganisatsioon COVID-19 kui globaalse tervise hädaohu lõppenuks (WHO 2023). Hiinast 2019. aasta sügisel alanud ja enam kui kolm aastat väldanud SARS-CoV-2 viiruse põhjustatud pandeemia on vaieldamatult XXI sajandi esimese poole üks pöördelisemaid sündmusi. Ehkki kõige selgemalt väljendus globaalse epideemia mõju tervishoiu- ja majandussektoris, on raske leida eluala, mida koroonapandeemia poleks suuremal või vähemal määral puudutanud. Siinses artiklis oli tähelepanu all keelesfäär: pandeemiakoledeste vaatamata võib üheks positiivseks kaasnähtuseks (vähemalt keeleteaduse vaatenurgast) pidada harukordset võimalust jälgida, kuidas sünnivad uued terminid, kuidas need keeles levivad ja kinnistuvad.

Artikkel uuris koroonaviirust ja -haigust puudutavate terminite kasutust mitmest aspektist, hõlmates mh haiguse ja viiruse määratlusi ning etümololoogiat. Üks kitsaskohti oli viirushaigust tähistava termini kasutamine viirust käsitlevas kontekstis. Saamaks teada, kui täpselt eristati termineid riigiasutuste tasemel, analüüsiti terminikasutust nelja ministeeriumi 2020. aasta teadaannetes. Tulemused näitasid, et mõningatest ebatäpsustest hoolimata oli terminikasutus üldjoontes korrektne ja asjakohane.

Tuginedes korpusandmetele ja keelejuhtidelt kogutud materjalile, püüti välja selgitada koroonaterminite eelistused. Andmete kõrvutamine näitas, et hoolimata rohkest varieeruvusest on siiski võimalik täheldada teatud keelendite kasutamise eelistust. Korpusandmetest avaldus, et populaarseim kirjakuju on läbivalt suurtäheline *COVID-19*, ka ministeeriumide veebilehtedel 2020. aastal avaldatud teadaannetes kasutati just seda varianti. Uuringus osalenud keelejuhid kasutasid kõige sagedamini aga läbivalt väiketähestist ja ilma arvuta varianti *covid*. Nii korpuses kui ka katsealuste hulgas domineeris eestipärasem *koroona*-variant võõrapärase *covid*-variandi üle. Ministeeriumide 2020. aasta teadaannetes oli olukord vastupidine ehk *covid*-varianti kasutati *koroona*-variandist pisut sagedamini.

Koroonapandeemia tõi endaga kaasa suure hulga meditsiini- ja epidemioloogiatermineid, mis olid mittespetsialistidele sageli tundmatud. Palju segadust, eriti värskest pärast pandeemia puhkemist, ei tekitanud mitte üksnes koroonaviiruse ja selle põhjustatud haiguse (terminoloogiline) eristamine, vaid ka sünonüümide ja kirjakujuade variatiivsus. Sellisest kompleksisusest ajendatuna oli siinse artikli eesmärk anda koroonaterminitega seotud asjaoludest võimalikult mitmekesine ülevaade, et saada olukorrast selgem pilt ning panustada seeläbi eesti terminialasesse kollektiivsesse mõttevahetusse.

Kirjandus

- Cartier, Emmanuel, Alexander Onysko, Esme Winter-Froemel, Eline Zenner, Gisele Andersen, Béryll Hilberink-Schulpen, Ulrike Nederstigt, Elizabeth Peterson, Frank Van Meurs, Frank 2022.** Linguistic repercussions of COVID-19: A corpus study on four languages. – *Open Linguistics* 8 (1), 751–766. 10.1515/opli-2022-0222.
- Costa, Rute, Margarida Ramos, Ana Salgado, Sara Carvalho, Bruno Almeida, Raquel Silva 2022.** Neoterm or neologism? A closer look at the determinologisation process. – *Lexicography of Coronavirus-related Neologisms*. (= *Lexicographica*. Series Maior 163.) Ed. by Annette Klosa-Kückelhaus, Ilan Kernerman. Berlin, Boston: de Gruyter, 237–259. <https://doi.org/10.1515/9783110798081-012>.
- Crystal, David 2011.** *Internet Linguistics: A Student Guide*. Routledge.
- Duden.** <https://www.duden.de>.
- EES** = Eesti etümoloogiasõnaraamat 2012. Koost. ja toim. Iris Metsmägi, Meeli Sedrik, Sven-Erik Soosaar. Peatoim. Iris Metsmägi. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/ety/>.
- Eesti keele arengukava 2021–2035.** Haridus- ja Teadusministeerium. <https://www.valitsus.ee/media/4014/download>.
- EKI ühendsõnastik 2023.** Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb 2023. <https://sonaveeb.ee/>.
- EKK 2020** = Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2020. *Eesti keele käsiraamat*. Uuendatud väljaanne. Tallinn: Eesti Keele Instituut, EKSA. <https://www.eki.ee/books/ekkr20/ekkr20.pdf>.
- EMS** = Eesti murrete sõnaraamat I–VII, 1994–2021. Eesti Teaduste Akadeemia. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/ems/>.
- Erelt, Tiiu 2007.** *Terminiõpetus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Fernández-Silva, Sabela 2022.** Cognitive approaches to the study of term variation. – *Theoretical Perspectives on Terminology: Explaining Terms*,

Concepts and Specialized Knowledge. (= Terminology and Lexicography Research and Practice 23.) Ed. by Pamela Faber, Marie-Claude L'Homme. John Benjamins Publishing Company, 435–455. <https://doi.org/10.1075/tlrp.23.20fer>.

Gordin, Michael D. 2015. Scientific Babel: How Science Was Done Before and After Global English. University of Chicago Press.

Hendrikson, Reet 2018. Kas sõjasõna sünnib sõtta? Erialakeele tõhusus sõjandusterminoloogia näitel. (= Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 42.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Jacob, Cécile, Pierre Hausemer, Adam Zagoni-Bogsch, Audra Diers-Lawson 2023. The effect of communication and disinformation during the COVID-19 pandemic. European Parliament. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/740063/IPOL_STU\(2023\)740063_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/740063/IPOL_STU(2023)740063_EN.pdf).

Keeleseadus 2011. RT I, 18.03.2011, 1. <https://www.riigiteataja.ee/akt/118032011001>.

Kilgarriff, Adam, Vít Baisa, Jan Bušta, Miloš Jakubiček, Vojtěch Kovář, Jan Michelfeit, Pavel Rychlý, Vít Suchomel 2014. The Sketch Engine: Ten years on. – *Lexicography* 1, 7–36. <https://doi.org/10.1007/s40607-014-0009-9>.

Klaas-Lang, Birute 2022. Birute Klaas-Lang: meie ühiskonda ahvardab lõhestada ka keelekriis. – *ERR*, 19. oktoober. <https://www.err.ee/1608756460/birute-klaas-lang-meie-uhiskonda-ahvardab-lohestada-ka-keelekriis>.

Kuperjanov, Maris 2020. Koroonaviiruse SARS-CoV-2 algusfaasi vastukaja (sotsiaal)meedias. – *Mäetagused* 76, 5–28. <https://doi.org/10.7592/MT2020.76.kuperjanov>.

Langemets, Margit, Peeter Päll 2021. Kirjakeele norm ja EKI sõnastikud. – Eesti Keele Instituut, 1. aprill. <https://keeleabi.eki.ee/?leht=8&id=451>.

Marello, Carla 2020. New words and new forms of linguistic purism in the 21st century: The Italian debate. – *International Journal of Lexicography* 33 (2), 168–186. <https://doi.org/10.1093/ijl/ecz034>.

Mole, Beth 2021. Meet molnupiravir, Merck's Thor-inspired pill that hammers COVID. – *Ars Technica*, October 1. <https://arstechnica.com/science/2021/10/meet-molnupiravir-mercks-thor-inspired-pill-that-hammers-covid/>.

Mäearu, Sirje 2020. Viirusenimetuse kirjakuju. – Keelenõuanne soovitab 6. Koost. ja toim. Maire Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: EKSA, 87–88. <https://keeleabi.eki.ee/pdf/ks6.pdf>.

Mägi, Ruth 2021. Ruth Mägi: kuidas haigust nimega COVID-19 kirjutada? – *Postimees*, 25. november. <https://arvamus.postimees.ee/7393469/ruth-magi-kuidas-haigust-nimega-covid-19-kirjutada>.

- Mägi, Ruth 2022.** Terminoloogikomisjonist kompetentsikeskuseks. – Tervise Arengu Instituut, 9. november. <https://www.tai.ee/et/uudised/terminoloogikomisjonist-kompetentsikeskuseks>.
- Nemvalts, Peep 2020.** Peep Nemvalts: olgem positiivsed! Või parem mitte...? Kasutame viirusest rääkides väga kummalisi termineid. – Eesti Päevaleht, 5. mai. <https://epl.delfi.ee/artikkel/89770137/peep-nemvalts-olgem-positiivsed-voi-parem-mitte-kasutame-viirusest-raakides-vaga-kummalisi-termineid>.
- Nová, Jana 2018.** Terms embraced by the general public: How to cope with terminologization in the dictionary? – Proceedings of the XVIII EURALEX International Congress: Lexicography in Global Contexts, 387–398.
- Parve, Valdar 2020.** Koroona – nakkus emakeelde. – Sirp, 13. märts. <https://sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/koroona-nakkus-emakeelde>.
- Päll, Peeter 2020.** Pandeemiate tänane ja eiline päev. – Vikerraadio, 2. aprill. <https://vikerraadio.err.ee/1066623/huvitaja-pandeemiate-tanane-ja-eiline-paev/1032056>.
- Raadik, Maire 2021.** Suurtähe ja numbri ühend liitsõnas. – EKI teatmik. Eesti õigekeelsuskäsiraamat. Toim. Peeter Päll (peatoimetaja), Tiina Paet, Margit Langemets. Koost. Peeter Päll, Maire Raadik, Margit Langemets, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Tiina Paet, Lydia Risberg, Arvi Tavast. Eesti Keele Instituut. <https://eki.ee/teatmik/suurtahtluhendi-ja-numbri-uhend-liitsonas/>.
- Raet, Mai 2023.** When negative turns out to be positive: Exploring changes in word associations in the aftermath of the COVID-19 pandemic. – *Półrocznik Językoznawczy Tertium* 8 (1), 71–98. <http://dx.doi.org/10.7592/Tertium.2023.8.1.248>.
- RHK-10** = Rahvusvaheline haiguste ja nendega seotud terviseprobleemide statistiline klassifikatsioon. Kümnes väljaanne. Tallinn: Sotsiaalministeerium. <https://rhk.sm.ee/>.
- Risberg, Lydia, Margit Langemets 2021.** Paronüümide probleem eesti keeles. – Keel ja Kirjandus 10, 903–926. <https://doi.org/10.54013/kk766a4>.
- Salazar, Danica, Kate Wild 2022.** The Oxford English Dictionary and the language of Covid-19. – *Lexicography of Coronavirus-related Neologisms*. (= *Lexicographica*. Series Maior 163.) Ed. by Annette Klosa-Kückelhaus, Ilan Kernerman. Berlin, Boston: de Gruyter, 11–26. <https://doi.org/10.1515/9783110798081>.
- Schmid, Hans-Jörg 2010.** Does frequency in text instantiate entrenchment in the cognitive system? – *Quantitative Methods in Cognitive Semantics: Corpus-driven Approaches*. Ed. by Dylan Glynn, Kerstin Fischer. Berlin, New York: De Gruyter Mouton, 101–136. <https://doi.org/10.1515/9783110226423.101>.

- Sihver, Ülle 2018.** Eestikeelse terminivara hoole ja kasutus on terminoloogiakomisjoni eesmärk ja mõte. – *Oma Keel* 1, 62–66.
- Sõnaveeb** = Eesti Keele Instituudi portaal Sõnaveeb 2023. <https://sonaveeb.ee>.
- Zajonc, Robert Boleslaw 1968.** Attitudinal effects of mere exposure. – *Journal of Personality and Social Psychology Monograph Supplement* 9, 1–27.
- Terviseamet.** Koroonaviiruse haigus COVID-19. <https://www.terviseamet.ee/et/nakkushaigused-a-u/koroonaviiruse-haigus-covid-19>.
- Terviseamet 2023.** COVID-19 pandeemia kirjeldav analüüs ja õppetunnid. Tallinn: Terviseamet.
- Thurlow, Crispin, Alex Brown 2003.** Generation Txt? The sociolinguistics of young people's text-messaging. – *Discourse Analysis Online* 1. <https://extra.shu.ac.uk/daol/articles/v1/n1/a3/thurlow2002003.html>.
- Vainik, Ene 2021.** Muutuv meel. Aastatel 1973–1974 ja 2016–2018 kogutud sõna-assotsiatsioonide võrdlus. – *Keel ja Kirjandus* 12, 1058–1077. <https://doi.org/10.54013/kk768a2>.
- Vainik, Ene, Geda Paulsen 2023.** Kujundlik mõtlemine 2020.–2022. aasta keelekriisis. – *Keel ja Kirjandus* 7, 651–677. <https://doi.org/10.54013/kk787a1>.
- Viikberg, Jüri 2016.** Alamsaksa laensõnad eesti keeles. *Veebisõnastik*. Tallinn. <https://www.eki.ee/dict/asl/>.
- WHO 2015** = WHO issues best practices for naming new human infectious diseases. – World Health Organization, 8. mai. <https://www.who.int/news/item/08-05-2015-who-issues-best-practices-for-naming-new-human-infectious-diseases>.
- WHO 2020** = WHO Director-General's remarks at the media briefing on 2019-nCoV on 11 February 2020. – World Health Organization, 11. veebruar. <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-remarks-at-the-media-briefing-on-2019-ncov-on-11-february-2020>.
- WHO 2023** = Statement on the fifteenth meeting of the IHR (2005) Emergency Committee on the COVID-19 pandemic. – World Health Organization, 5. mai. [https://www.who.int/news/item/05-05-2023-statement-on-the-fifteenth-meeting-of-the-international-health-regulations-\(2005\)-emergency-committee-regarding-the-coronavirus-disease-\(covid-19\)-pandemic](https://www.who.int/news/item/05-05-2023-statement-on-the-fifteenth-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-emergency-committee-regarding-the-coronavirus-disease-(covid-19)-pandemic).
- ÜK 2023** = Eesti keele ühendkorpus 2023. Kristina Koppel, Jelena Kallas, Madis Jürviste, Helen Kaljumäe. Eesti Keele Instituut. <https://doi.org/10.15155/3-00-0000-0000-0000-08C04M>.

Navigating the challenges of term usage: A case study of COVID-19

MAI RAET

Despite the challenges posed by the pandemic, one positive outcome, particularly noteworthy from a linguistic perspective, is the rare opportunity to witness the birth, dissemination, and integration of new terms into the language. The article explores the term variation and spelling variants using COVID-19 as a case study to highlight the obstacles posed by such diversity, as well as the discussions that it sparked in the media. To investigate the correct usage of the term, articles published on the websites of four ministries in 2020 were examined. The results indicated a satisfactory situation, though there was room for improvement. When analysing different spelling variants, corpus data from the Estonian National Corpus 2023 was utilized. The findings were then compared with text data collected from 1,454 native Estonian speakers in early 2023. Corpus data revealed that the fully capitalized “COVID-19” was the preferred variant, the same was true for ministry announcements. However, study participants favoured a lowercase, numberless variant. The more Estonian sounding “koroona” component was preferred over the more foreign “covid”. In ministry announcements, “covid” was slightly more common. The article aims to emphasize the significance of employing terms competently, underscoring the complexity of such an endeavour, particularly in the extraordinary circumstances of the coronavirus pandemic.

Keywords: COVID-19, terminology, language variation, spelling variants, public sector, Estonian

Mai Raet
humanitaarteaduste instituut
Tallinna Ülikool
Narva mnt 25
10120 Tallinn
mai.raet@tlu.ee